

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ӘКІМШІЛІГІ
АДМИНИСТРАЦИЯ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
EXECUTIVE OFFICE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

ТАРИХШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ КОНГРЕСІ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОНГРЕСС ИСТОРИКОВ
NATIONAL CONGRESS OF THE HISTORIANS

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖӘНЕ ЕУРАЗИЯ КЕҢІСТІГІ:
ҚАЗІРГІ ЗАМАН МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ» атты**
Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған
халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
международной научно-практической конференции
**«РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН И ЕВРАЗИЙСКОЕ ПРОСТРАНСТВО:
СОВРЕМЕННОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»,**
посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан

WORKS
of the international scientific-practical conference
**«THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE EURASIAN SPACE:
THE PRESENT AND THE FUTURE DEVELOPMENT»**
dedicated to the 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan

II бөлім • часть II • part II

АСТАНА
2016

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

Қ18

Бас редактор: Сыдықов Е.Б. - Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры, т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Редакция алқасы:

Молдажанова А.А. – п.ғ.д., профессор, оқу ісі жөніндегі проректор

Қамзабекұлы Д. – ф.ғ.д., профессор, әлеуметтік-мәдени даму жөніндегі проректор

Айтмағамбетов Д.Р. – ректордың аппарат жетекшісі

Пауло Ботта – профессор, Аргентина

Жеребцов И.Л. – т.ғ.д., профессор, Ресей

Гюрер Гульсевин – т.ғ.д., профессор, Түркия

Садықов Т.С. – т.ғ.д., профессор, тарих факультеті деканы

Көмеков Б.Е. – т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Дүкенбаева З.О. – т.ғ.д., профессор, Еуразиялық зерттеулер кафедрасының меңгерушісі

Алпысбес М.А. – т.ғ.д., профессор

Бердагулова С.К. – т.ғ.к., доцент

Абдрахманова Г.С. – т.ғ.к., доцент

Сыздық С.Қ. – магистр, оқытушы

Редакция алқасының көзқарасы мақала авторларының пікірімен сәйкес келуі міндетті емес.

Мнение авторов публикаций не обязательно должно совпадать с мнением редакционной коллегии.

The opinion of the authors of publications do not necessarily coincide with the views of the editorial board.

Қ18 «Қазақстан Республикасы және Еуразия кеңістігі: қазіргі заман мен даму келешегі» атты Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның мақалалар жинағы, II б. 435 б. / Жалпы ред.бас. Е.Б. Сыдықов. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы.

Труды Международной научно-практической конференции «Республика Казахстан и евразийское пространство: современность и перспективы развития», посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, часть II. 435 стр. / Под ред. Е.Б.Сыдыкова – Астана: Издательство ЕНУ им. Л.Н.Гумилева.

Works of the international scientific-practical conference «The Republic of Kazakhstan and the Eurasian space: the Present and the Future Development», dedicated to 25th anniversary of Independence of Kazakhstan, part II. 435 p. / edited by E.B. Sydykov – Astana: Publishing house of L.N. Gumilyov Eurasian National University.

ISBN 978-9365-31-794-1

Жинақта 2016 жылдың қазан айының 20 күні Астана қаласында Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде өткен Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары берілген. Мақалалар автордың редакциясымен жарияланды.

В сборнике представлены труды международной научно-практической конференции, посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, прошедшей в ЕНУ имени Л.Н. Гумилева. Астана, 20 октября, 2016 г. Материалы публикуются в авторской редакции.

The collection contains the works of the international scientific-practical conference dedicated to 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan, which was held at the L.N. Gumilyov ENU. Astana, October 20, 2016. Materials are published in author's version.

ISBN 978-9365-31-794-1

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

МАЗМҰНЫ

СЕКЦИЯ – 1. ЕЖЕЛГІ ДӘУІРДЕН ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢГЕ ДЕЙІНГІ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТІ / ИСТОРИЯ И КУЛЬТУРА КАЗАХСТАНА С ДРЕВНЕЙШИХ ВРЕМЕН ДО НАШИХ ДНЕЙ

Абдрахманова Г.С., Каратаев О.К. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА	3
Абдрахманова К.К. ТОРГОВЛЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННЫМИ ТОВАРАМИ В ГОРОДАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО КАЗАХСТАНА В 1950-1970-е ГОДЫ	6
Абуев К.К. СИБИРСКОЕ ХАНСТВО В КОНТЕКСТЕ КАЗАХСКО-РУССКИХ ОТНОШЕНИЙ (историография проблемы)	9
Азмұханова А.М. ЖӘДИДТІК ОҚУ ЖҮЙЕСІНЕ КӨШУ ЖОЛЫНДАҒЫ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ЕҢБЕГІ.	14
Азнина К.А. ҚОЙЛЫБАЙ БАҚСЫНЫҢ КҮЙ ӨНЕРІ МҰРАСЫ	19
Алибек С.Н., Косанбаев С.К. ОПИСАНИЕ ТРАДИЦИОННОГО УКЛАДА ЖИЗНИ И БЫТА КОЧЕВЫХ КАЗАХОВ ТУРКЕСТАНСКОГО КРАЯ (НА ПРИМЕРЕ Н.ЗЕЛАНДА, Н.КАЛМАКОВА, Г.И.СПАССКОГО И Б.ЮЗЕФОВИЧА)	21
Алпысбес М.А. ШЕРУШІ БАЙТАЙЛАҚ БАТЫР ТУРАЛЫ ТАРИХИ-ШЕЖІРЕЛІК ДЕРЕКТЕРДІҢ ТАҒЫЛЫМЫ	24
Альжанова Э.Е. КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНОЕ ДЕЛО КАЗАХСТАНА В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА	30
Амрина М.С. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ДАЛАЛЫҚ ОБЛЫСТАРЫН ЗЕРТТЕГЕН Ф.А. ЩЕРБИНА ЭКСПЕДИЦИЯСЫНЫҢ ҰЙЫМДАСТЫРЫЛУ ТАРИХЫ	32
Анасова А.Б. МЕРЗІМДІ БАСПАСӨЗ МАТЕРИАЛДАРЫ БОЙЫНША XIX ҒАСЫРДЫҢ АЯҒЫ МЕН XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫНДАҒЫ ТОРҒАЙ ОБЛЫСЫНЫҢ МӘДЕНИ-РУХАНИ ДАМУЫ	41
Арапов Ж.М. ҚАЗАҚ ЭТНОСАЯСИ БІРЛЕСТІГІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ НАЙМАН ТАЙПАСЫНЫҢ ОРНЫ	43
Ахметшина Г.У. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ КИІМІНДЕГІ ОЮ-ӨРНЕК	47
Базылхан Н. ТЮРКО-МОНГОЛЬСКИЕ ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ ФАКТОРЫ (VII–XIV ВВ.) (этносемантические проблемы погребально-поминальных комплексов)	51
Балгабаева Г.З. РАЗВИТИЕ ВОЕННОГО ДЕЛА НА ТЕРРИТОРИИ КАЗАХСТАНА В ПЕРИОД ЗАРОЖДЕНИЯ КОЧЕВНИЧЕСТВА	57
Балыкова А.М. БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ӨңІРІНДЕГІ МЕДИЦИНАЛЫҚ МЕКЕМЕЛЕРДІҢ ДАМУ ТАРИХЫНАН (XX ҒАСЫРДЫҢ I ЖАРТЫСЫ)	60
Баширова А.М. МЕЧЕТИ И МЕДРЕСЕ В ВОСТОЧНОМ КАЗАХСТАНЕ	62
Баязитова Р.Р., Дукенбаева З.О. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ТАРИХИ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕГІ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ КҮРЕС МӘСЕЛЕЛЕРІ	63
Бекмагамбетова М.Ж., Бекмагамбетов Р.К. ОСВЕЩЕНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ НАЧАЛА XX ВЕКА В АКАДЕМИЧЕСКИХ ИЗДАНИЯХ: ПАРАЛЛЕЛЬНАЯ ДЕМОНСТРАЦИЯ	68

Беспалинов А.Т. К ИСТОРИИ ПРОИСХОЖДЕНИЯ И РАЗВИТИЯ ИССЫКСКОГО ХОЛОДНОГО ОРУЖИЯ АКИНАК В СРАВНЕНИИ С ОСТАЛЬНЫМИ НАХОДКАМИ	71
Біләлова Г.Д. ТАСМОЛА АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІНІҢ АҢ СТИЛІ	77
Брынза Т.В. ХАРАКТЕРИСТИКА ВЕДУЩИХ ТИПОВ МАТЕРИАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ ЭПОХИ СРЕДНЕЙ БРОНЗЫ УРАЛО-КАЗАХСТАНСКИХ СТЕПЕЙ	80
Бурлуцкая (Банникова) Е.В. ОРЕНБУРГСКИЕ КУПЦЫ ДЕЕВЫ В РУССКО-АЗИАТСКИХ КОНТАКТАХ XIX ВЕКА	83
Дауконова Р.Т., Рамазанова Ф.С. НАУЧНОЕ ОПИСАНИЕ КРАЯ В МАТЕРИАЛАХ ДЕЯТЕЛЕЙ СЕМИПАЛАТИНСКОГО ПОДОТДЕЛА ЗАПАДНО-СИБИРСКОГО ОТДЕЛА РУССКОГО ГЕОГРАФИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА	86
Джуманиязова Н. Х. ПОВСЕДНЕВНАЯ ЖИЗНЬ КАЗАХСКОГО НАСЕЛЕНИЯ В КОНЦЕ XVIII-НАЧАЛЕ XX ВВ. (НА МАТЕРИАЛАХ ОРЕНБУРГСКОЙ ГУБЕРНИИ)	89
Дүкенбаева З.О., Қоскеева Ә.М. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҰЛТ-ТІЛ МӘСЕЛЕСІНІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ҚЫРЛАРЫ	93
Dukenbayeva Z.O., Shabambayeva A.G. ABOUT THE RESEARCH OF AKZHAN MASHANOV IN THE ANCIENT HISTORY OF KAZAKHSTAN	96
Елтай А. ҚАЗАҚ ЖҮЗДЕРІНІҢ ПАЙДА БОЛУ МӘСЕЛЕСІ	98
Ерболова А.Е. ИСТОРИЯ ИЗУЧЕНИЯ ТРУДОВ ИБН-ФАДЛАНА В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ И ЗАРУБЕЖНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ	100
Ерменбаева Г.К. ВКЛАД ТУРГАЙСКОГО СТАТИСТИЧЕСКОГО КОМИТЕТА В ИЗУЧЕНИЕ ФОЛЬКЛОРА	104
Есимова Ж.К. МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В ПЕРИОД ОСВОЕНИЯ ЦЕЛИННЫХ И ЗАЛЕЖНЫХ ЗЕМЕЛЬ	107
Вопора G. L., Habdulina M.K. INSCRIBED VESSELS AND SILVER ARTEFACTS FROM SOUTHERN KAZAKHSTAN IN THE SECOND HALF OF THE 1 ST MILLENNIUM BC	111
Жанақова Н.Т. ҰЛЫ ЖІБЕК ЖОЛЫНЫҢ ТАРИХИ МАҢЫЗЫ	118
Жанғалиев У.К. ҚЫПШАҚТАР ХАНДЫҒЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙЫ	121
Жаркенова А.М. КЕҢЕСТІК ОДАҚ ДӘУІРІНІҢ 50-80-ЖЖ. СОЛТҮСТІК ҚАЗАҚСТАННЫҢ НЕГІЗГІ ЭТНИКАЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЕРЕКШЕЛІГІ	124
Жаркенова А.М., Жардемова А.А. САРАЙШЫҚ - ЕЖЕЛГІ ҚАЛАНЫҢ ҰЛЫЛЫҒЫ	129
Жауымбаев С.У. ҚАРҚАРАЛЫ ӨңІРІН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ТҮРҒЫДАН ЗЕРТТЕУ	131
Жумабаева Ж.К. ПРОБЛЕМАТИКА КАЗАХСТАНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ СОВЕТСКОГО ПЕРИОДА(1920-1990)	135
Жұмабаева Ж.К. «САРАЙШЫҚТЫҢ КРЕМЛІ» МӘСЕЛЕСІ: АҢЫЗ БЕН АҚИҚАТ	138
Ибадуллаева З.Ө. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ҚҰРАМЫНДАҒЫ СУНАҚТАР	142

Исенов Ө.И. «МӘДЕНИ МҰРА» БАҒДАРЛАМАСЫ АЯСЫНДА ЖАРИЯЛАНҒАН ТАРИХИ ЕҢБЕКТЕР ХАҚЫНДА	144
Искакова К.Ы., Оразаев С. Б. «ОТАНДЫ ҚОРҒАУДА» ГАЗЕТІ – ЛЕНИНГРАД МАЙДАНЫ ЖАУЫНГЕРЛЕРІ ӨМІРІНІҢ АЙНАСЫ	147
Исмаилов С.С., Бисембаева А.К. СТАНОВЛЕНИЯ И ЖИЗНЕННЫЕ ОРИЕНТИРЫ Ч.ВАЛИХАНОВА	149
Кабульдинов З.Е. «РАЗНОЕ ПРОИСХОЖДЕНИЕ» ИЛИ ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ НАСЕЛЕНИЯ ПОЛИЭТНИЧЕСКОГО КАЗАХСТАНА (к вопросу о реализации «Доктрины национального единства Казахстана»)	152
Кабылбекова Б.Т. НАУЧНАЯ И ТВОРЧЕСКАЯ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ КАРЛАГА: ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	157
Кабылтаева С.К. РОЛЬ КАЗАХСКИХ ХАНОВ И БАТЫРОВ В ОХРАНЕНИИ ЦЕЛОСТНОСТИ КАЗАХСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ В БОРЬБЕ ПРОТИВ «ДЖУНГАРСКОЙ АГРЕССИИ»	159
Каиржанов А.К. ТАМГОВАЯ ТЕОРИЯ ПРОИСХОЖДЕНИЯ ДРЕВНЕТЮРКСКОГО РУНИЧЕСКОГО АЛФАВИТА	162
Калыш А.Б. К ВОПРОСУ ОБ ЭТНИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЕ РАЗВОДОВ В АКТЮБИНСКОЙ ОБЛАСТИ	167
Карибекова М.Е. ҰЛТТЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛЫНДАҒЫ ЗИЯЛЫЛАР ҚЫЗМЕТІ	169
Касенов Е.Б. К ПРОБЛЕМЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ	173
Козаченко Е.А. ЖИЛИЩНО-БЫТОВАЯ ПОВСЕДНЕВНОСТЬ ЛЮДЕЙ В 70-х ГОДАХ XX ВЕКА НА ПРИМЕРЕ УСТЬ-КАМЕНОГОРСКА	176
Крыкбаева С.М. ӨНЕРДЕГІ РӘМІЗ ҰҒЫМЫНЫҢ МӘДЕНИ МАЗМҰНЫ	178
Кусаинова Ж.Д. ДВИЖЕНИЕ КЕНЕСАРЫ КАСЫМОВА: ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ	181
Кушкумбаев А.К. ИСТОРИЧЕСКАЯ СЕМАНТИКА ТЕРМИНА «ЗОЛОТАЯ ОРДА»	184
Қабықаев Е.Ж. КЕҢЕСТІК КЕЗЕНДЕГІ ЗАЙСАН АУДАНЫНЫҢ МӘДЕНИЕТІ	188
Қашқымбаев А. ЕГЕМЕНДІК ПЕН ТӘУЕЛСІЗДІК ТАРИХЫНДАҒЫ ЕЛЕУЛІ КЕЗЕҢ	191
Қуандық Е. ИНДУСТРИЯЛАНДЫРУДЫҢ ЗАРДАПТАРЫ	193
Мағзумова А.С. ЖАЙЫҚ ҚАЛАШЫҒЫ ТЫҢ ДЕРЕКТЕРДЕ	201
Мажитов С.Ф. ФЕНОМЕН «ЭПОХИ ПЕРЕМЕН» И НАЧАЛО СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИИ КАЗАХСТАНА (1985-1999 гг.)	204
Макашева А.С. ФОРМИРОВАНИЕ АДМИНИСТРАТИВНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО УСТРОЙСТВА АКМОЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ: ЭКСКУРС В ИСТОРИЮ	207
Малыбаева Б.С. ПЕРЕСЕЛЕНЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА СОВЕТСКОГО ГОСУДАРСТВА В ЦЕНТРАЛЬНОМ КАЗАХСТАНЕ В 1920-30-ЫЕ ГОДЫ	210
Маутканова А.Т. ЭТНИЧЕСКИЙ СОСТАВ ВОСТОЧНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ В 1999 – 2016 гг.	213

Молдабай Талғат КӨНЕ ТҮРІК ЖАЗУЫ ТАҢБАЛАРЫНЫҢ СЕМАНТИКАСЫ ЖӘНЕ АВТОХТОНДЫҚ НЕГІЗДЕРІ	215
Мурат Уали ТРИ КЛАНА, ТРИ ЧАСТИ, ТРИ ЖУЗА	219
Мусабекова Р.М. О РЕПРЕССИРОВАННОМ ПИСАТЕЛЕ КАЗАХСТАНА (о писателе Ю. Домбровском)	221
Мусабекова У.А., Абилкасым М. ЭТНОКУЛЬТУРА ТЮРКСКИХ НАРОДОВ (НА МАТЕРИАЛЕ ТЮРКСКИХ ПАМЯТНИКОВ)	225
Мұхатова О.Х. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ТАРИХИ ОЙДЫҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ МАХМҮД ҚАШКАРИ	227
Нуржанов А.А. КЕРАМИЧЕСКИЕ КОМПЛЕКСЫ ГОРОДИЩА КУЛАН	230
Оросхан Б. ТОРЕВТИКА ЖӘНЕ КӨШПЕЛІЛЕР ӨНЕРІ	235
Өтениязов С. ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТІ ТАРИХЫНЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ	237
Pedraski M, Умиткалиев У.У., Айтбаев А.Б., Адельчанов К.С. ПОЛЬСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ В ОБЛАСТИ АРХЕОЛОГИИ И ЭТНОЛОГИИ	242
Петрич Л.В. МЕТОДЫ РАБОТЫ ПО ЛИКВИДАЦИИ НЕГРАМОТНОСТИ НЕРУССКИХ НАРОДОВ ОРЕНБУРЖЬЯ В 1920-1930-Е ГОДЫ	244
Рамазанова Ф.С., Балапанова Э.М. ФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМА РУКОВОДСТВА МОДЕРНИЗАЦИЕЙ КУЛЬТУРНОЙ СФЕРЫ КАЗАХСТАНА (20-30 ГГ. XX В.)	247
Рахимбекова А.К., Ботаева З.Ф. ВКЛАД П.И. РЫЧКОВА В ИЗУЧЕНИЕ КАЗАХСТАНА: НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ	250
Рахимбекова А.К., Садвакасова С.У. ИЗ ГЛУБИНЫ ВЕКОВ: ИСТОРИЯ И ЗНАЧЕНИЕ НАГРАД	252
Сабитов Ж.М. ДЖАМИ АТ-ТАВАРИХ КАДЫРГАЛИ ЖАЛАИРИ КАК ИСТОЧНИК О ЖИЗНИ УРУС-ХАНА	255
Садвокасова З.Т., Султанова А. ПУБЛИКАЦИИ ПО ПРОБЛЕМЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПАРТИЙНО-СОВЕТСКОЙ НОМЕНКЛАТУРЫ	258
Садыков Т.С., Жакиянова А.Н. ҚАЗАҚТЫҢ АУЫЗША ТАРИХЫНЫҢ ҰЛТ ТАРИХЫН ЗЕРДЕЛЕУДЕГІ РӨЛІ	261
Сайлаубаева Н.Е. ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ӘСКЕРИ ӨНЕРІ	263
Сейтказина Қ.О., Тұрсынбек Ж.Қ. ҰЛЫ АҒАРТУШЫ ШОҚАН УӘЛИХАНОВ ӨМІРІНІҢ БЕЛЕСТЕРІ	266
Сейткалиев М.К., Буранбаев Р.Н. ИССЛЕДОВАНИЕ СВЯТИЛИЩ ПОЛУОСТРОВА ТУПКАРАГАН В 2015 ГОДУ	268
Сембаева Ә. ЕЖЕЛГІ ДӘУІРДЕГІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ МӘДЕНИЕТІ	270
Сураганова З.К. НЕМАТЕРИАЛЬНОЕ КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ КАЗАХСКОГО НАСЕЛЕНИЯ ЗАРУБЕЖНОГО АЛТАЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ	272
Сыздыкова А.М. ОРГАНИЗАЦИЯ ГОРНОГО ДЕЛА В ПРОШЛОМ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ	276

Сыздық С.Қ. ЖАҢА ДЕРЕКТЕРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ ӘДІСТЕРІ	278
Танатарова Ж.Т., Кенжебаева С.Е. ИДЕЙНАЯ КОНСОЛИДАЦИЯ МУСУЛЬМАН В ДО-РЕВОЛЮЦИОННЫЙ ПЕРИОД	281
Тастекова Г.Б. 1920-шы ЖЫЛДАРЫ ҚАЗАҚ ЖЕРІ ШЕКАРАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН АНЫҚТАЛУЫ МӘСЕЛЕСІНІҢ ТАРИХНАМАСЫ	287
Ташагыл А., Акмадиева Г.П. ҚАЗАҚ ХАНДЫҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ ТАРИХЫ	290
Тлеугабұлов Д.Т., Свиридов А.Н. ТОПОГРАФИЯ ПОСЕЛЕНИЙ РАННЕГО ЖЕЛЕЗНОГО ВЕКА САРЫАРКИ	293
Төлеубаев Ә.Т., Жұматаев Р.С., Шагирбаев М.С. ШІЛІКТІ ҚОРЫМЫНДА 2016 Ж. ЖҮРГІЗІЛГЕН АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ (бастапқы хабарлама)	297
Төлеубаев Ә.Т., Жұматаев Р.С., Шагирбаев М.С. АЛАКӨЛ АЙМАҒЫНДАҒЫ ОРТАҒАСЫРЛЫҚ ҚАЛА МӘДЕНИЕТІ	304
Тұлбасиева С.К. XIX-XX ҒАСЫРДЫҢ БАСЫ ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫНДАҒЫ АЗАТТЫҚ ҚОЗҒАЛЫСТАР ЖАЙЫНДАҒЫ ОЙ-ПІКІРЛЕРДІҢ ДАМУЫ	308
Түлекова М.К. ЕГЕМЕНДІК ЖЫЛДАРДАҒЫ КӨШІ-ҚОН	312
Туменова Л.Е. XIX Ғ. ҒАЛЫМДАР, САЯХАТШЫЛАР, ЭТНОГРАФТАРДЫҢ БӨКЕЙ ХАНДЫҒЫ ТАРИХЫНЫНА ҚАТЫСТЫ ЗЕРТТЕУЛЕРІ	315
Зәкенұлы Т. ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІЛІГІНІҢ АРҒЫ БАСТАУЛАРЫ	319
Үмітқалиев Ұ.Ұ. Ә.М. ОРАЗБАЕВТЫҢ ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖҮРГІЗГЕН ЗЕРТТЕУЛЕРІ	327
Хабдулина М.К. НОВЫЕ ПОДХОДЫ В ИЗУЧЕНИИ ПРОБЛЕМ РАННЕСРЕДНЕ-ВЕКОВОЙ АРХЕОЛОГИИ САРЫ-АРКИ	332
Шаймердинова Н.Г., Төребекова С.М. КӨНЕ ЖӘНЕ ОРТА ҒАСЫР ЕСКЕРТКІШТЕРІНДЕГІ КӨСЕМШЕ ФОРМАЛАРЫНЫҢ ДАМУЫ	335
Шаймуханова С.Д., Баймағамбетова Ж.М. ПРОБЛЕМА ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСКОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ К ВОССТАНИЮ 1916 ГОДА В СОВРЕМЕННОЙ ИСТОРИОГРАФИИ	338
Шахаман З.Б. ЭТНОДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ (1999-2016 ГГ.): КРАТКИЙ ОБЗОР	340
Шойбекова А.С. РАҚЫМЖАН ҚОШҚАРБАЕВТЫҢ ЕРЛІГІ ТУРАЛЫ 1945-1960 ЖЫЛДАРДАҒЫ ПАЙЫМДАУЛАР	344
Шыныбеков Б.Ш. ДӘСТҮРЛІ ҚОҒАМДАҒЫ ТҮРМЫС-ТІРШІЛІКТЕГІ ҚАЗАҚ ҚЫЗДАРЫ МЕН ӘЙЕЛДЕРІНІҢ ОРНЫ	346
Ыбырайхан М.Ы. СІБІРЛІК КӨПЕС С.А. ПОПОВТЫҢ ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КЕН ЗАУЫТ ІСІ	350
СЕКЦИЯ – 2. ҰЛЫ ДАЛА ЕЛІ ЖӘНЕ Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ЕУРАЗИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСТАРЫ / СТРАНА ВЕЛИКОЙ СТЕПИ И ЕВРАЗИЙСКИЕ ВЗГЛЯДЫ Л.Н. ГУМИЛЕВА	
Айтмағамбетов Д.Р. ҰЛЫ ДАЛА ЖӘНЕ Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ЕУРАЗИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАСЫ	354
Арапов Ж.М. ГУМИЛЕВТІҢ КӨШПЕЛІ ЖӘНЕ ТҮРКІ ХАЛЫҚТАР ТАРИХЫНА ЗЕРТТЕЛУ КӨЗҚАРАСЫ	356

Әлібек С.Н. Ә.Н.БӨКЕЙХАНОВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТҮРМЫСЫ МЕН МӘДЕНИЕТІН СИПАТТАУ	358
Байбулсинова А.С. ҰЛТ ЖОСПАРЫ – ҚАЗАҚСТАНДЫҚ АРМАНҒА БАСТАЙТЫН ЖОЛ	360
Байбулсинова А.С., Серикова Л.С. ҰЛЫ ДАЛА ТАРИХЫ: ЗАМАНАУИ ТАНЫМ	362
Бикенов А.Х. Л.Н.ГУМИЛЕВ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ КӨНЕ ТҮРІК ҚОҒАМЫНА ТӘН БІЛІК ИНСТИТУТТАРЫ	367
Болатұлы Нұржан «ҚАЗАҚ ЕЛІ САЯСАТЫ – ТЫНЫШТЫҚ ҒӘМ ТҮРАҚТЫЛЫҚ КЕПІЛІ: ТАРИХИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ»	370
Бүлекбаев С.Б., Алямова З.А. К ВОПРОСУ ВКЛАДЕ НОМАДОВ В МИРОВУЮ ЦИВИЛИЗАЦИЮ	373
Жақия М.Қ. КАРЛАГ - ҚАЗАҚТЫҢ ҚАСІРЕТІ ...	376
Искакова К.Ы., Елтай Ақтан Л.Н. ГУМИЛЕВТІҢ ПАССИОНАРЛЫҚ ИДЕЯСЫ МЕН ЭТНОГЕНЕЗ ТЕОРИЯСЫ ЭТНИКАЛЫҚ ТАРИХТЫ ЗЕРТТЕУДІҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ	379
Кабылтаева С.К., Комарова Дамира ЕВРАЗИЙСКИЕ ИДЕИ ЛЬВА НИКОЛАЕВИЧА ГУМИЛЕВА И СОВРЕМЕННОСТЬ	382
Кала Н.С. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТУРИЗМ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҒЫНЫҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ	384
Кенжебай Р.Н. Сейдахметова Г.Т. ОҢТҮСТІК ҚАЗАҚСТАН АЙМАҒЫНДА ТУРИЗМ САЛАСЫН ДАМУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕРІ	386
Любичанковский А.В. ЭТНОЛОГИЧЕСКАЯ ДЕТЕРМИНАНТА ВОЗДЕЙСТВИЯ НА ВМЕЩАЮЩИЙ ЛАНДШАФТ В КОНТЕКСТЕ КОНЦЕПЦИИ ЭТНОГЕНЕЗА Л.Н. ГУМИЛЕВА	390
Номогоева В., Раднаева Э.Л. СТАНОВЛЕНИЕ БУРЯТСКОЙ НАУКИ В КОНТЕКСТЕ ЕВРАЗИЙСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ	392
Оловинцов А.Г. «ИГО» ИЛИ ТОЛЕРАНТНОСТЬ НА ПРИМЕРЕ СУЩНОСТИ КАСИМОВСКОГО ХАНСТВА В XV-XVII ВЕКАХ	396
Өмірбекова Ж. КӨШПЕЛІЛЕРДІҢ ЭТНОЭКОЛОГИЯЛЫҚ ДӘСТҮРЛЕРІНІҢ ЗЕРТТЕЛУ ДЕҢГЕЙІ	400
Пилипчук Я.В. ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА КАРЛУКСКОГО ДЖАБУЯТА	404
Radnaeva E., Talgatbek M., Dukenbaeva Z. AKZHAN AL - MASHANI IS A RESEACHER OF THE GREAT STEPPE CIVILIZATION	407
Рахимбекова А.К. ЭТИКА ДИАЛОГА МЕЖДУ НАРОДАМИ: НА ПРИМЕРЕ «ЛЕСА» И «СТЕПИ»	410
Сакенов Д.Ж. ЭТНОКУЛЬТУРНАЯ МОДЕЛЬ ГЕНДЕРНОГО ВОСПИТАНИЯ КАЗАХОВ	413
Серикова Л.С. ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО СУВЕРЕНИТЕТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	417
Сыздықов С.М., Смағұлов Н.Б. КҮЛТЕГІН ЖАЗБАСЫНДАҒЫ ЕЖЕЛГІ ТҮРІКТЕРДІҢ «МӘҢГІ ЕЛ» САЯСИ МАНИФЕСТІ	419
Шалдарбекова А. К ВОПРОСУ О ГЕОГРАФИЧЕСКИХ И ХРОНОЛОГИЧЕСКИХ РАМКАХ ДРЕВНЕТЮРКСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ	426

7. Байпақов К., Сейдуманов С.Т., Савельева Т.В., Воякин Д.А., Әуезов Е.К. Орта ғасырлардағы Жетісу өлкесінің астаналары – Алматы: 2009. – 320 бет.
8. Аманжолов К.Р. Түркі халықтарының тарихы. – Алматы: 2002. – 292 б.
9. Бартольд В.В. Сочинения том I. Москва 1963. – 763 стр.
10. Ахметов К. Көктұма. Қазақстан ұлттық энциклопедиясы. Т – 4. – Ж-К. – Алматы: 2002. – 718 стр.
11. Байпақов К.М. Раннесредневековые города и поселение северо-восточного Семиречья. Новое в археологии Казахстана. Алма-Ата. 1968г.
12. Байпақов К.М. Раннесредневековые города и поселение Семиречья. «Известия АН КазССР», серия общественная. 1966, №2, стр.
13. Кушаев Г.А. Очерки древней истории Семиречья. Раздел 2. Памятники Ала-кульской впадины и долины реки Лепсы. Алма-Ата – Уральск. 1968.
14. Байпақов К.М. Средневековые города Прибалхашья. Сборник материалов Международного экологического форума «Балхаш-2000» (по проблемам устойчиво развитие Или-балхашского бассейна). Выпуск 1. 16-18 ноября, Алматы. 2000 г.
15. Төлеубаев Ә.Т., Талеев Д.Ә., Омаров Ф.Қ., Шағирбаев М.С. Асусай қалашығында жүргізілген археологиялық қазба жұмыстары // Известия НАН РК 2014 Қыркүйек-Қазан.
16. Шағирбаев М.С. Ерте ортағасырлық Асусай қалашығының қыш ыдыстары // Қазақ Ұлттық Университетінің Хабаршысы 2013ж. № 4 (71).
17. Төлеубаев Ә.Т., Жұматаев Р.С., Шағирбаев М.С. Жайпақ қаласында 2015 жылы жүргізілген қазба жұмыстарының кейбір нәтижелері мен қортындылары. «Қазіргі жоғарғы білім жүйесіндегі археология, этнология және музейтану» атты. «VIII Оразбаев оқулары» халықаралық ғылыми-әдістемелік конференция материалдары. 1-2 сәуір 2016 жыл.
18. Төлеубаев Ә.Т., Жұматаев Р.С., Шағирбаев М.С. Жоңғар қақпасы бойындағы ортағасырлық қала мәдениеті // «Алматының мың жылдық тарихы: археология және жазба деректері»: атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдар жинағы / А.Әубәкір, А. Нұрмұхан. – Алматы: «Орхон» Баспа үйі., 2016. – 160 бет.
19. Байпақов К.М., Воякин Д.А., Средневековый город Каялык: на казахском, русском и английском языках. – Алматы, 2007. 224 С., ил.
20. Засыпкин Б. Памятники архитектуры Средней Азии и их реставрация // Вопросы реставрации. – М. 1926. – Т. I. – С. 137-178.
21. Бернштам А.Н. Архитектурные памятники // Труды Семиреченской археологической экспедиции (1936-1938 гг.). Таласская долина. – Алма-Ата: Изд-во АН КазССР, 1949. – С.75-81.
22. Розина Л.Г. Бани древнего Тараза // Труды Семиреченской археологической экспедиции (1936-1938 гг.). Таласская долина. – Алма-Ата: Изд-во АН КазССР, 1949. – С. 40-49.
23. Шәлекенов У.Х., Ақымбек Е.Ш., Байбугунов Б.А. Ортағасырлық Ақтөбе (Баласағұн) қаласында 2009 жылы жүргізілген археологиялық зерттеулердің ғылыми есебі // ҚР БҒМ ҒК Ә.Х. Марғұлан атындағы Археология институты мұрағаты. –Алматы, 2010.
24. Веймарн Б.В. Искусство Средней Азии. –М.-Л., 1940. – 191 с.

**Төлеубаев Ә.Т., Жұматаев Р.С.,
Шағирбаев М.С.**

**ШІЛІКТІ ҚОРЫМЫНДА 2016 Ж. ЖҮРГІЗІЛГЕН
АРХЕОЛОГИЯЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫҢ НӘТИЖЕЛЕРІ
(бастапқы хабарлама)**

Соңғы жылдары темір дәуіріне қатысты ескерткіштерді археологиялық зерттеу жұмыстары тарихи жәдігерлердің жинақталуын ғана емес, тарихи-мәдени құндылықтарды жинақтап, қорыту және насихаттау жұмыстарын да дамытты. Бұл мәселені Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың бастамасымен жүргізілген «Мәдени мұра» Мемлекеттік бағдарламасы ерекше алға дамытқаны белгілі. Аталған бағдарламаның түпкі мақсаты біздің белгілі археологиялық ескерткіштерді кең ауқымда зерттеу және Отанымыздың өткен тарихын жаңғырту ғана емес, сонымен қатар, оларды сақтау, қайта жаңғырту және тарихи туризмге тиесілі көрнекті материалдарды пайдалану болып табылады.

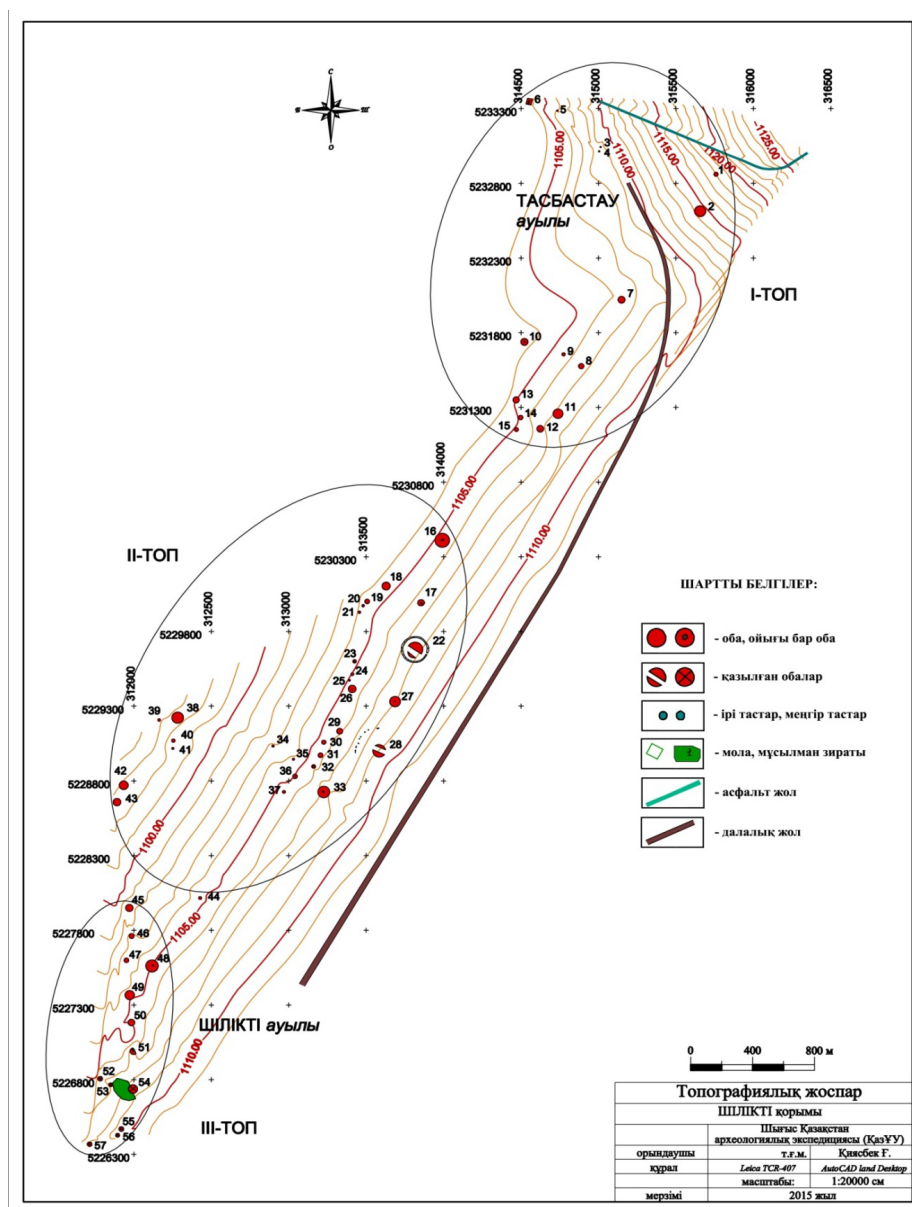
Шығыс Қазақстан облысы көне ескерткіштеге бай өңір. Зерттелу тарихы ширек ғасырдан асқан Шілікті даласындағы археологиялық ескерткіштер өзінің ірілігімен және шағын ғана аумақта тығыз

шоғырлануымен және соңғы тарихи ерекше құнды жәдігерлерімен көпшілік назарын аударып отыр. 2016 жылы біреше жылғы үзілістен кейін, Шығыс Қазақстан облысының әкімі Д.К.Ахметовтың бастамасымен Шілікті ескерткіштерін зерттеу жұмыстары жалғасын тапты.

Бұл жылғы зерттеу жұмысын жүргізу үшін біз Шілікті қорымындағы №16 (Сурет 1) және Шілікті-4 қорымындағы №7, 7а обаларын таңдадық.

№16 оба Шілікті және Тасбастау ауылдарының арасында орналған. Обаның қазбаға дейінгі көрінісі дөңгелек пішінде, топырақ қабаттан тұрытын және биіктігі 8,6 м, диаметрі 88 м шамасын екені анықталды (Сурет 2). Солтүстік-батыс бөлігі әскери атыс ұясын жасау жасау кезінде бұзылуға ұшыраған. Оба ені 20 м құрайтын, Т бейнелі тілік негізінде қазылды. Солтүстіктен оңтүстікке қарай бағытталған траншея обаның екі шетін толық қамтыды. Шығыстан батысқа қарай бағытталған келесі тілік, солтүстік-оңтүстік траншеяның батыс қабырғасымен түйісті.

Обаның беткі топырақ қабаты арнайы техниканың көмегі пайдаланылып, тәжірибелі археологтардың жіті қадағалуымен қазылды. Әрбір 0,5 м тереңдікте қазылған сайын, қазбаның едені толық тазаланып, фотофиксациясы жүргізілді және қазба қабырғасының стратиграфиялық план-жоспары түсірілді. Қазба барысында, 1,6 м тереңдіктен ұзындығы 1,7 м болатын тас баған стелла табылды (Сурет 3). Тас-баған обаның солтүстік-батыс бөлігіне жақын, обаның орталық бөлігінен шықты. Қазбаны 1,9 м тереңдікке түсіргенде, бірнеше мал сүйектері, 2 асық және ұсақ темір қалдығы табылды.

Бұл аталған тереңдіктің қабаты негізінен қиыршық тас және құм қабатынан тұрды. Қазба барысында обаның едені мен қабырға стратиграфиясында тонаушылық белгілі байқалмады. Бірақ,

обаның шығыс бөлігіндегі топырақ қабатымен араласқан ірі тастар шоғыры кездесе бастаған болатын.

Топырақ қабатын 2 м 50 см тереңдікке түсірген сәттен бастап, обаның орталық бөлігінен тас жабындының беті көріне бастады.

Қазба тереңдігі 2 м 60-70 см жеткенде обаның шым қабаты көрінді. Қазбаны кеңейту барысында, обаның астындағы тас қабаттың үсті 1,5-2 м шамасында шым қабатымен толық көмкеріліп жабылғаны анықталды.

Обаның ортасына үйілген тас үйінді материктен есептегендегі биіктігі 3 м 85 см, ауданы 25 м шамасында болды. Тас үйінді дөңгелек келгенімен, пішіні тура емес (Сурет 4). Тас үйіндінің солтүстік беті тегіс, тастардың жаппай көмкеріліп, етегіне қарай ірі және ұсақ тастармен бір қалыпта жайылуымен ерекшеленеді. Тас үйіндінің оңтүстік беті бірнеше қатар шым мен тастардың бірінің үстіне бірі қойылған қабырға секілді тармақталуымен ерекшеленеді. Тармақтар тас үйіндінің етегіне дейін барып, материкке жетіп тоқтаған. Таспен шымды қатар қойып жасаған тармақты қабырғасының арасы шыммен толтырылған. Қазба барысын кеңейтіп, тас үйіндінің басқа бөліктерін ашу барысында, мұндай тас пен шым қабаттан тұратын тармақты қабырға, тас үйіндінің басқа да бөліктерінде бар екені анықталды. Басқа бөліктердегі тас пен шымды қатар қойып жасаған, кейде тек ірі тастардан тұратын тармақтардың арасы ұсақ тастармен толтырылғандықтан алғашқы қазба барысында басқа тармақтар байқала қоймаған болатын.

Тас үйіндінің орталық бөлігінде тас кездеспеді. Тас үйіндінің ортасындағы ашық алаңқай өз алдына екі жекелеген камераға бөлініп тұрды. Ашық алаңқай батыстан шығысқа қарай бағыттталып, келесі өлшемдерге ие болды: СО - 3,15 м, БШ – 4,70 м (Сурет 5, 6).

Тас үйіндінің шығыс бетінің етегінен дромосты бекіткен ағаш бөренелердің қалдығы шықты. Дромостың тас үйіндіден шығысқа қарай есептегендегі 15 м, ені 2,60 м. Ағаш бөренелер қатты бүлініп, үгітілген. Ағаш бөренелердің қатты үгітілуінің негізгі себебі ұзақ уақыт сыздың астында жатыуынан болуы мүмкін.

Тас үйіндінің орталық бөлігіндегі ашық алаңқайды. 1 м 21 см тереңдікке дейін қазу барысында, сүйектен жасалған ілгек табылды. Сүйектен жасалған ілгек барлық жағынан ысылып, жылтыратылған. Өлшемдері: ұзындығы 3 см, ені 1 см құрайды.

Тас үйіндінің орталық бөлігін әрі қарай тереңдетіп және кеңейтіп қазу барысында, жан-жағын бекіту үшін салған ағаш бөренелер кездесе бастады. Тас үйіндінің орталық ашық алаңқайының батыс қабырғасынан үлкен көлемдегі дөңгелек пішінді 7 ағаш бөрене жақсы көзге түсті (сурет 7). Ағаш бөренелер батыстан шығысқа қарай бағыттталған қалпы, шығыс бетіндегі ұшы төмен қарай сынып, иілген қалпы сақталған. Орталық ашық алаңқайдың солтүстік және оңтүстік беттерінде де басы төмен қарай орталық жерлеу камерасына құлаған ағаш бөренелер кездесті. Біздің ойымызша ағаш бөренелердің барлығының ортасына қарай сынып құлауының себебі, үстіңгі ауыр тас, шым және топырақ қабатты көтере алмағаннан болуы мүмкін. Ағаш бөренелердің кейбір бөліктері тонаушылардың әсерінен бұзылған.

Жерлеу камерасының оңтүстік-батыс шетінде, 0-дік нүктеден 53 см төменде адамның мыжылған күйі сақталған бассүйегі шықты. Бас сүйектің айналасынан қола қыстырғыш пен киімге жабыстырылып тігілген ұсақ алтын бисерлер шықты.

Жерлеу бөлмесінің солтүстік бөлігін зерттеу барысында тағы бір жерлеу камерасы бар екендігі анықталды. Толық ашу барысында анықталғандай, ағаш құрылыс шығыстан батысқа қарай бағыттталғаны белгілі болды. Ағаш құрылыстың бетін жапқан тақтайлардың сол кездегі табылған қалпына қарап, бізге дейін бұзылып ашылғанын анықтадық. Зерттеу барысында ағаш табыт бір-біріне сына тәрізді ұрып кіргізіліп жасалғаны белгілі болды. Ағаш табыттың бетін жапқан тақтайдың тек екеуі ғана сақталған. Ағаш табытты толық аршу барысында ұзындығы 230 см, ені 180 см құрайтыны анықталды. Тақтайлардың ені 5-6 см. Ағаш табыттың ішкі бөлігін тазалау барысында, 0-дік нүктеден 49-50 см төменде бірнеше алтын әшекей бұйымдар шықты. Атап айтқанда, бүркіт, марал, барыс және қырлы келген кеңірдек тәріздес бұйымдар. Ағаш табыттың ішінде бірнеше адам сүйектері де кездесті. Оның ішінде сан жілік сүйегі, аяқ саусақтары мен омыртқалар (Сурет 8, 9). Ағаш табыттың оңтүстік-шығыс бұрышында бірнеше алтын қапсырмалар үйілген күйі табылды. Ағаш табытты толық тазалау барысында 0-дік нүктеден 53 см төменде ағаш еден бар екендігі анықталды. Ағаш табыттың едені қатты бүлініп, шіріген. Ағаш еденнің арасынан көп мөлшерде алтын жәдігерлер табылды. Алтын жәдігерлердің диаметрлері 1 мм-ден де аз.

Орталық жерлеу бөлмесі негізгі жердің бетімен бір биіктікте диаметрлері 45-65 см құрайтын ағаш бөренелерді қатар қойып жасаған. Жерлеу бөлмесінің қабырғалары екі қатар бөренені

ұзыннан қойып жасалған. жерлеу бөлмесі ағаш үй негізінде шаршы пішінде жасалған. Ішкі ауданы шығыстан батысқа қарай 5 м 60 см, солтүстіктен оңтүстікке қарай 5 м 72 см құрайды. жерлеу бөлмесі негізінен ағаш бөренелерді қиыстырып жасалған. Бірақ ағаш бөренелер бір-біріне нығыздалып қиыстырылмағандықтан, торкөз секіді кейіпте қалып қойған. Қатар қойылған ағаш бөренелердің арасын таспен толтырған.

№16 оба да басқа сақ патшаларының обаларын секілді сол заманның өзінде тоналған. Бірақ, тоналуына қарамастан, обаның ішіндегі жерлеу бөлмесінен са-скиф стилінде жасалған алтын бұйымдар табылды. Сонымен қатар, ірі алтын бұйымдармен бір өте ұсақ етіп жасалған алтын ттүйіршіктер де көптеп кездесті.

Алтын жапырақшадан жасалған марал бейнесіндегі бұйым. Алтын бұйымның негізін мүйіздері түйіскен, бастары екі жаққа қараған маралдың басы құрайды. маралдардың мүйіздері бір-бірен толық түйісіп, ортақ композициялы пішінді жасай отырып, жайылған талдың бұтағын елестетеді. Жақсы сақталған алтын бұйымдардың аузы, танауы мен құлағы көгілдір ақық таспен әшекейленген. Мұндай бұйымның ұқсас түрі С.С.Черниковтың қазбалары мен Бәйгетөбедегі біз жүргізген қазба жұмыстары барысында табылған болатын (Сурет 10).

Жұқа алтын жапырақшадан жасалған бүркіт-грифон. Бүркіт бейнесі басы төмен қарай оңға және солға қарай бұрылған кейіпте бейнеленген. Тұмсығы қатты майысқан. Тұмсығының үсті сызылған. Көздері үлкен, және дөңгелек. Денесінің үстіңгі жағы мен қанаты қатты жөнделіп, дөңестеліп, келіп, аяқталған. Құс денесінің төменгі жағы мен аяқтары да ерекше иіліп жасалған. Төменгі бөлігі екі аяғы да дөңгелектене отырып, бірзатты қатты сығымдап ұстаған секілді бейнеге ие. Құйрығы аяқтарының артынан төмен қарай салбырап орналасқан. Егер алтын бұйымды анықтап қарайтын болсақ, бүркіттің артынан жабысқан жылан бейнесін көруге болады. жыланның құйрығы бір мезгілде құстың арқасынамен бірігіп кеткен. Бұл көрініс сақтардың дүниетанымынан мол ақпарат бере алады. Ол, аспан мен жердің таласы, аспан әлемінің өкілі құс бүркіт пен жер әлемінің өкілі жылан арасындағы шайқас (Сурет 11).

Бұралып, майысқан, мысық тектес жыртқыш жануар бейнесі сақ-скиф өнерінде жиі кездесетін бейненің бірі болып табылады(Сурет 12).

№16 обадан табылған тағы бір танымал жәдігер бұл ұзын құбыр тәріздес кеңірдікше. Мұндай кеңірдекке ұқсас бұйымдар Бәйгетөбе обасынан да табылған болатын (Сурет 13).

Табылған алтын бұйымдардың ішінде ерекше назар аударуға тұратын алтын бұйымдар бұл ұсақ етіп жасалған алын бисерлер мен алтын қоңыраушалар және сүйектен жасалған ілгек түйме(Сурет 14, 15, 16, 17). Алтын саңыраққұлақ тәрізді қоңыраушалардың астына дөңгелек етіп тігуге арналған ілгек дәнекерленген. Зергерлік өнердің мұндай өте нәзік түрін жасау, оның ішінде диаметрі 1 мм шамасындағы бұйымға тағы бір бұйымды дәнекерлеу үшін зергерге микродәнекерлеу арнайы технологиясын меңгеру қажет және асыл айна қажет болады. Бұл табылған жәдігерлер біздің тарапымыздан зерттелген Бәйгетөбе обасынан табылған алтын бұйымдарды қайталайды.

Сонымен қатар осы жылы тағы екі кіші обалар зерттеуге түскен болатын. Аталған обалар Шілікті IV қорымында, нақтырақ, Зайсан-Шілікті тас жолының оң жағында, Тасбастау ауылынан солтүстікте 1,5 шақырым жерде орналасқан. Екі оба да бір біріне түйіскен қалпы, солтүстіктен оңтүстікке қарай бағытталған.

№7 Оба. Қазбаға дейін, оба беті жалпық тас қабатпен жабылған қалпы кездесті. Обаның биіктігі 0,3 м, ауданы солтүстіктен оңтүстікке қарай 12 м 95 см, батыстан шығысқа қарай 11 м 20 см құрады. Обаның солтүстігінде шаршы пішіндес қосымша құрылыс байқалды. Қосымша құрылыстың ауданы батыстан шығысқа қарай 4 м50 см, солтүстіктен оңтүстікке қарай 2 м 70 см құрайды.

Обаны зерттеу үшін солтүстіктен оңтүстікке қарай бағытталған жал қалдырылды. Обаның беткі топырақ жабындысын тазалаудан кейін, негізгі тас қабат құрылысы толық көрінді. Тас қабат өте тығыз етіп орналастырылған. Обаның бетіне қалдырылған жалды алып тастағаннан кейін, обаның орталық бөлігіне 3х3 өлшемдегі арнайы шурф салынды. Нәтижесінде батыстан шығысқа қарай бағытталған жерлеу шұңқырының орны анықталды. Жерлеу шұңқырының іші ірі тастармен толтырылған. Тас үйінді жерлеу шұңқырын 1 м 80 см тереңдеткенде аяқталды. Жерлеу шұңқырын 2 м тереңдікке дейін аршығанда, жылқы сүйектері көріне бастады. Жылқы сүйегі бастапқыда жерлеу шұңқырының солтүстік бетінен шықты. Жерлеу шұңқырын толық ашу барысында, жылқының басы солтүстік-шығысқа қарай бағытталып, аяқтары бауырына қарай бүгілген күйі жерленгенін анықтадық. Жылқының артында екі шетіне ірі орта көлемдегі тастар қойылған адам қаңқасы шықты. Адам қаңқасы шалқасынан жатқызылып, басы жылқының басымен бір бағытта солтүстік-шығысқа қаратылып қойылған.

Қаңқаның анатомиялық қалпы толқы сақталған. Қаңқаның бас жағынан темір сынықтарының қалдығы және қола түйреуіш шықты. Қола түйреуіштің ұзындығы 21 см, бі жағы үшкір келген, екінші жағының басы доғалданып қайырылған. Қаңқаның басының астынан үйілген қара күл аралас топырақ шықты (Сурет 18).

Адам қаңқасының бас жағынан өте жақсы сақталған екі құмыра шықты. Екі құмыра да қолмен жапсырылып жасалған. бүйірі алмұрт тәріздес келген бірінші құмыраның биіктігі 22 см, ернеуінің диаметрі 9 см, түбінің диаметрі 11 см құрайды. Екінші аздап үлкендеу келген құмыраның биіктігі 38 см, ернеуінің диаметрі 10 см, түбінің диаметрі 12 см құрайды. Аталған құмыра бүйірі алмұрт тәріздес жасалғанымен, мойыны ұзын етіп қолмен жапсырылып жасалған. екі құмыра да қолмен жапсырылып асалғанымен, отта өте сапалы күйдірілген.

Қосымша құрылыс. Обаның солтүстік жағында орналасқан қосымша құрылыстың беті бір тегіс тас қабатпен жабылған. Тас қабатты ашу барысында, жерлеу шұңқырының орны анықталды. Кейбір жерлерінде жерлеу шұңқырының белгісі ретінде ірі тастар кездесті. Тастардың өлшемдері 80x35x15 см құрайды. Ірі тастарды алып тастағаннан кейін, жерлеу шұңқырының бағыты анықталды. Батыстан шығысқа қарай бағытталған. Жерлеу шұңқырының өлшемі 1,80 x 2,50 м құрайды. 15-20 см тереңдіктен басы батысқа қаратылған, шалқасынан жатқызылған адам қаңқасы шықты. Қаңқаның екі қолы да білезік тұсынан бір-біріне қосылған және аяқтары, оның ішінде тізелері де бір біріне қосылған қалпы жерленген (Сурет 19). Қаңқаның мұндай қалыпта жатуы, жерлеу алдында аяқ-қолы байланған болуы мүмкін екендігін білдіреді. Қаңқаның басынан ешқандай бұйым кездеспеді. Осы қаңқаның астынан 30-35 см тереңдіктен екінші қаңқа кездесті. Бұл қаңқа да ұзыннан, шалқасынан жатқылып, басы батысқа қаратылған. Ал беті аздап солтүстікке қарай бұрылған. Қаңқаның анатомиялық қалпы сақталған, бірақ, орталық омыртқалары мен қабырғалары және сол қолының сүйектері жоқ. Жанынан ешқандай бұйым шыққан жоқ (Сурет 20).

№7а Обасы. Аталған оба №7 обаның солтүстігінде орналасқан. Қазбаға дейінгі өлшемдері солтүстіктен оңтүстікке қарай, 8 м 70 см құрады. Аталған обаның беткі тас қабатының фотофиксациясы жасалынып, жобасы алынғаннан кейін, тас қабаты толық алынып тасталды. Нәтижесінде жерлеу орнының белгілері шықты. Жерлеу шұңқыры СБ-тан ОШ бағытқа қарай бағытталған. Тереңдеп қазу барысында, ұзындығы 3 м, ені 1 м 35 см болатын жерлеу орны ашылды. Жерлеу шұңқырының ішінде 45 см тереңдікте басы оңтүстік батысқа қаратылып, шалқасынан және ұзыннан жерленген адам қаңқасы шықты. Қаңқаның беті шығысқа қаратылған. Қаңқаның оң қолы белінің жанында, ал сол қолы белінің үстінде аздап бүгілген күйі жатты. Қаңқаның жанына ешқандай бұйым кездеспеді (Сурет 21).

Қорыта айтқанда, 2016 жылғы зерттеу жылында б.з.д. VII-VI ғасырларға тән сақ және б.з.б. III-II үйсіндердің жерлеу орнының архитектуралық құрылысы, құрылысты жүргізу тәсілдері мен құрылыс материалдары техникасы, жерлеу құрылысының ішкі құрылымы, жерлеу ғұрпы мен материалдық мәдениеті, сондай-ақ идеологиясы мен дүниетанымы жөнінде өте құнды мәліметтер алынды.

Шілікті обаларын археологиялық зерттеу сақ-үйсін тайпаларының жерлеу ғұрыптарын ғана емес, сонымен қатар, ерте көшпелілердің діни-ғұрыптық тәжірибелерін қайта қалпына келтіруге мүмкіндік береді. Аталған мәселені әр қырынан зерттеу Қазақстандағы жерлеу құрылысы мен жерлеу ғұрыптарының эволюциясы мен генезисін анықтауда маңызы зор.

Тулбасиева С.К.

XIX-XX-ШЫҒАСЫРДЫҢ БАСЫ ҚАЗАҚ ҚОҒАМЫНДАҒЫ АЗАТТЫҚ ҚОЗҒАЛЫСТАР ЖАЙЫНДАҒЫ ОЙ-ПІКІРЛЕРДІҢ ДАМУЫ

XIX ғасырдың өне бойында қазақ даласын шарпыған азаттық қозғалыстары қазақ халқының көзі ашық азаматтарына зор ықпалын тигізбей қоя алмады. Қазақ халқының азаттық ой-пікірінің даму тарихында алғашқы заңгерлердің бірі Бақытжан Қаратаев (1860-1934) ерекше орын алады.

Орынбор гимназиясын, Санкт-Петербург университетінің заң факультетін бітірген Б.Қаратаевтың қоғамдық көзқарасының қалыптасуына сол кездегі ел өмірі әсер етті. Оның мектеп пен гимназияда оқып жүрген жылдарында патша әкімдері өмірге енгізген, қазақ тұрмысына қолайсыз тиген әкімшілік реформаларға қарсы халық толқулары өте көп болды. Мемлекеттік Думаға сайланар алдында «Орал» газетінің бетінде 1907 жылы 7 ақпанда жарияланған «Орыс халқына ашық хат» мақаласында